

KSAVER MEŠKO:

V KUPEJU.

ČRTICA S POTA.

ako krasni, kako dobri so bili ti ljudje! — si priznam vsakikrat, ko se spomnim one jesenske vožnje iz Zagreba na Reko.

Nič posebnega nisem doživel ob ti vožnji, a vendar se je spominjam rad. Zato se je spominjam čestokrat in mislim s toplo prijaznostjo na tedanje sopopotnike, na one dobre ljudi, ki sem jih spoznal tedaj in ki jih ne srečam v široki areni življenja najbrž nikoli več, ki pa mi živé še vsi v spominu in v srcu.

Kakor navadno, sem prihitel na kolodvor že v zadnjem trenutku. Komaj da sem dobil še listek in sem skočil v najbližji voz, in že je zažvižgal vlak in se je premaknil.

Vstopil sem v tretji razred.

„Kaj bi se vozil v drugem!“ — me je poučeval še isto jutro dober znanec v krasni hrvaški stolici.

„Par mažarskih birokratov vidiš tam in zadolženih graščakov, kako sitno starikavo madono in kvečjemu še kako mlado damo iz polsveta, ki pa je zaglobljena vso pot v pikanterije Prevostove ali Herczegove. V tretjem se pelji, tam vidiš naš narod in ga spoznaš. Dobro ljudstvo!“

Ogledal sem se po kupeju nekoliko v zadregi: bil je poln. A že so se stiskale dame na klopi tik vrat.

„Tukaj je še prostor.“

„Hvala.“

Sedel sem nasproti mlademu gospodu — sicer so bile same dame v kupeju.

„Vse natlačeno“ — je menil gospod in si je vihal majhne, črne brčice.

„A zakaj ne dajo več voz? V Zagrebu imajo vendar voz dovolj“ — se je jezila.

precej bujna gospa kakih tridesetih let. Kakor je povedala pozneje, je bila Zagrebčanka in se je peljala na božjo pot k Majki božji na Trsat.

„E, gospodje na železnici so Mažari“ — je pripomnil pikro mladi gospod. — „Zato za Hrvate ni voz. Tudi vozovi drugega razreda so natlačeni. A preteklo noč smo spali v drugem. Ob štirih smo legli...“

„Se vozite vso noč, gospod?“ je vprašala Zagrebčanka.

„Vso noč. Iz Mitrovice.“

„A kaj ste počeli v Mitrovici?“

„Sestra je učiteljica tam, in sem jo obiskal. Tri sestre so učiteljice: ena v Zagrebu, ena v Zagorju, ena v Mitrovici.“

Pripovedoval je, kakor bi pripovedoval doma sosedu. Videlo se mu je na obrazu, kako je zadovoljen, da more govoriti in da ga kdo posluša. Da bi dolgočasil koga s pripovedovanjem, se ni domislil pač niti za hip ne. In v istini ni dolgočasil. Gledali smo ga vsi in smo ga poslušali verno, ko je govoril kakor s starimi znanci in prijatelji.

„Kako dobra, preprosta duša“ — sem pomislil nehote. Isto so mislili in čutili menda vsi drugi.

„Tudi jaz sem študiral. Štiri gimnazijske razrede sem dovršil. A na nesrečo sta mi umrla oče in mati v enem letu. Tako sem moral pustiti študije. Na domačiji sem sedaj v Posavju.“

„A po kaj greste na Reko?“

„Vina kupovat. Tudi za sestro v Mitrovici ga kupim, zelo mi je naročevala... Veste, prijetno je spodaj. In preteklo noč, da vam povem, je bilo vrlo prijetno. Vozil sem se z mladim zdravnikom in s štirimi pravniki. Pili in jedli smo malone vso noč. In peli smo. To pesem smo peli.“

Iz vlekel je iz žepa kos papirja, popisane s svinčnikom. Pokazal nam je pesem drugemu za drugim.

„Poznamo, poznamo . . .“

„Neobičajno lepa pesem! Vrlo se mi je priljubila . . . Zdravnik je izstopil med potjo. A mi smo pili in peli do štirih zjutraj. Popili smo osem steklenic starine, po poldrug liter steklenica. In pojedli smo veliko gos, pomislite.“

„Prava gostija!“ — se je smejala lepa mlada gospa z rdečim svilnatim šalom. Visel ji je na glavi navezan, bujni zlati kodri so se sipali neredno in nagajivo izpod njega.

„Res, gostija . . .“ so se smejali vsi povprek.

Štiri mlade gospodične, sedeče po dve in dve ob oknu, so se domislile hipoma, da so lačne. Odprle so veliko škatljo, polno vsakovrstnega peciva, in so jedle neprenehoma, malone do Karlovca. Povedale so nam, da so iz Serajeva in se peljejo na učiteljske v Karlovac . . . Jed jim je šla v resnici v slast. Jedle so kakor mlade mačice, obenem so poslušale verno in so se zasmajale zdajzda zvonko. Vmes pa je vzdihnila zdaj ta zdaj ona, kako prijetno se bo spalo popoldne — vozile so se vso noč.

Ena je bila krasna. Velike, rjave oči so se ozirale mehko in zamišljeno po kupeju; s tiho otožnostjo so se zagledale zdajzda skozi okno na prostrano polje, kjer so spravljali kmetje jesenske pridelke, dar matere zemlje in plačilo obenem. Otožno so ji sevale oči, kakor bi se lesketala in bi odsevala v njih otožnost enolične pokrajine, otožnost rumenečega, hirajočega drevja, otožnost travnikov, ki so izgubljali svojo mladostno zelenje in ki jih je preplavljala na široko umazana voda, ker je dežilo prejšnje dni breznehanja . . . Izpod širokokrajnatega klobuka so se ji sipali bujni lasje. Ko je zasijalo solnce nanje, so se dozdevali kakor neskončno tanke zlate nitke. Vse lice je sevalo in gorelo v solncu, kakor oblito z zlato gloriolo. Le smehljala se je nekako zaničljivo, kar jo je delalo sicer zanimivo, a ji ni pristojalo posebno . . .

„In pomislite“ — je pripovedoval spet gospod — „vozili smo se s tremi blazneži.“

„Z blazneži?“ — Dame so se zavzele. — „Ali ste bili z njimi sami v kupeju?“

„Kaj še! Spremljali so jih trije orožniki.“ Oddahnile so si.

„In zvezani so bili.“

„Siromaki!“

Damam so se že smilili.

„Ker seve ni baš prijetno spati skupaj z blazneži, nam je odkazal sprevodnik proti jutru drugi razred za počitek. Legli smo ob štirih.“

„Zgodaj!“ — se je smejala gospa s šalom in drugi za njo.

„Res, malo sem zaspan. A se prespim na Reki.“

„Daleč je še do Reke . . . A vi tudi na Reko, velečastni?“ — se je obrnila gospa s šalom hipoma name.

„Tudi, milostna.“

Ker je nosila rokavice, nisem mogel videti prstana in nisem vedel, ali je gospa ali gospodična.

„A ste inostranec, kaj?“

„Da, milostna, Slovenec.“

„Slovenec? To je lepo! Slovenci so nam vrlo simpatični . . .“ so vzklikale dame vsepovprek.

„Jaz sem se vozila že po Slovenskem“, je trdila ena.

„In jaz sem bivala več časa na Slovenskem. Moj mož je rojen Slovenec, ob Novem mestu. Krasno je tam.“

„Moj oče je bil Slovenec“, je trdila Zagrebčanka.

„Vrlo dobri ljudje. A jaz še nisem bila na Slovenskem“, je menila gospa s šalom, ki se je smejala venomer. Imela je zelo krasne zobe.

„Pa izvolite priti kdaj.“

„Pridem. K vam pridem.“

„Prosim.“

„Je lepo pri vas?“

„Krasno.“

„Pa pridem gotovo . . .“

Smejala se je zvonko in je gledala ko- ketno izpod dolgih črnih obrvi.

„A kam vi, mamica?“ je vprašala v istem hipu Zagrebčanka staro kmetico v narodni

noši z veliko košarico na kolenih, ki jo je držala z obema rokama.

„Domov. Na Dunaj sem se vozila.“

„Tako daleč! A po kaj?“

„Moža gledat, gospa. Glejte, videla se nisva že osemnajst let. Na Nemškem je, jaz pa doma. Pomislite, osemnajst let je že od doma.“

Vse je poslušalo, tudi jaz. Gledal sem le napol na krajino. Zdajzdaj je hitela mimo majhna vas z belimi hišami. Na travnikih ob vasi so pasli deca, kričali so in so nam mahali v pozdrav in v slovo z rokami in s klobuki. Po cesti ob progi je šla kmetica, kmetiško dekle, malo kodeljco pod pazduho ali v laseh, in je predla grede. Na majhnem vozu se je peljal po cesti kmet. Vihtel je kratek bič nad izsušenim kljusetom, ki je gazilo po blatu, da je škropilo gori na voz in na vse strani... Napol sem gledal krajino, a sem poslušal obenem vestno starko. Zdajzdaj sem ji pogledal v zagorelo, upalo, a dobro in prijazno lice.

„In ste ga našli?“

„Našla. Pripeljal se je do Dunaja, in jaz do Dunaja. A med potjo — bože, malo da se nisem izgubila. V Pešti namreč. Sprevodniki niso znali hrvaški, in kam jaz, revica! Prvikrat sem bila tam, mažarski ne znam nič.“

„A ste prišli vendarle na cilj?“

„Prišla. Usmilila sta se me dva mladiča, Hrvata. Spremila sta me lepo v pravi vlak. Kaj bi jaz reva, če ne bi našla dobrih ljudi!“

„In niste ostali pri možu, mamica?“

„Nisem. Pomislite, osemnajst let se nisva videla, a dom je le dom.“

„Imate družino?“

„Štirinajst nas je.“

„Živite pač v zadrugi?“

„Da, v zadrugi. A lepo se razumemo. Šla bi k možu, a govore mi vedno: Kaj bi hodili, imate doma lepo... In je res! — In veste, umrla bi rada doma: stara sem že.“

„Ni vam še sile, mamica...“

Skozi kupé je šla dama iz sosednega kupeja. Bila je brž še precej mlada, a suha, vsa rumena. Ogledovala nas je z vodenimi, krmežljivimi očmi. Ko se je zadela ob ne-

koga, se je opravičila nemški. Šla je skozi kupe in je zaprla vrata.

„Menila sem, da je to vaša soproga“, je pripomnila gospa s šalem smeje mlademu gospodu.

„Ta!“

Zamahnil je z roko in je pogledal prav pusto in neprijazno.

„Kako za Boga svetega ste mislili kaj takega?“

„Ker ste ji devali v Zagrebu kovčeg na polico.“

„Saj sem jih tudi drugim. A da bi bila moja soproga — ta!“

Stresel se je.

„Ali ste že oženjeni?“

„Ne, gospa.“

„A kaj, da se ne?“

„Je še čas, da si zavežem vrv za vrat, sem šele petindvajset let.“

Smeš po vsem kupeju.

„Kako negalantno govorite, gospod! Vrv za vrat! Menite, da je ženitev tako neizmerno zlo?“

„Zlo, zlo, gospa.“

„Tudi moj mož pravi, da si je ovil vrv za vrat, ko me je poročil“, je priznala Zagrebčanka. Smejalo se ji je vse lice. „Zakaj me je pa vzel!“

„Siromak!“

„Seveda! Kaj ne, veličastni, saj mora biti mož ženi pokoren?“

„Narobe, gospa, narobe.“

„Seveda! Možki držite z možkimi.“

„Ste vi tudi omožena, gospa?“ je vprašal mladi gospod.

Gospa s šalom se je smejala.

„Sem.“

„Imate mladega moža?“

„Trideset let.“

„Je lep?“

„Dolge brke ima. A jaz bi rada gladko obritega.“

„Pa mu recite, naj se obrije.“

„Noče.“

„A odkod ste, če dovolite?“

„Iz Moravice.“

„Je lepo tam?“

„Lepo. A nimamo svečenika. Če umre kdo, pride od sosedne cerkve in ga pokoplje. Kako naj bi se človek pač zveličal, če nimamo duhovnika.“

Smejala se je in se je ozirala koketno po kupeju.

„A saj ne storite itak nič hudega.“

„Vedi Bog. Vraga preklinjam že vsak dan. A to itak ni greh — drugega ne zasluži...“

„A zakaj držite vi, mamica, košarico vedno na kolenih? Pod klop bi jo položili.“

„Ne maram, gospodine. Jo še pozabim.“

„Bolj varno je res, če drži človek vedno vse v rokah. Včasih se kaj pozabi, včasih izgine brez sledu... Čujte, peljem se nekoč k sestri v Zagreb in vzamem zajca s seboj. Pisal sem ji, da prinesem zajca, na kar je povabila nekaj prijateljic na večerjo. Imel sem ga na polici, še med potjo sem ga videl večkrat. A ko dospemo v Zagreb in hočem vzeti zajca s police, ga ni...“

„Oživel je in je odbežal.“

„Vi se lahko norčujete, a pomislite mojo zadrego in zadrego sestrino: povabila je prijateljice...“

„Pa bi kupili drugega“ — je pripomnila prav logično gospa s šalom.

„Lahko vam govoriti...“

Pogovor in smeh ni prenehal vso pot. Če je zastala za hip govorica, je pričel gospod govoriti o pretekli noči, o osmerih steklenicah, po poldrug liter vsaka, o gosi in petju in o blaznežih. Pripovedoval je resno in natančno, kakor ne bi slišali še niti besedice o tem. Smejali smo se na glas, a gospod je pripovedoval vztrajno dalje.

Gospodične preparandke in stara kmetica so izstopile v Karlovcu. Z gospodom sva jim znosila vso dolgo vrsto škatljic z voza.

Nato je odhitel gospod v restavracijo. Vlak se je že premikal, ko je pribežal nazaj. Komaj je še skočil v voz.

„Menili smo že, da ostanete v Karlovcu. Morda so vas očarale gospodične tako — niste se mogli ločiti.“

„Kaj še! Kosil sem. A klical ni nihče. Seve, Mažari so gospodje na železnici! Če

Hrvat ostane kje med potjo, nič za to. Pravi zlodji, ti Mažari!“

Dobili smo troje novih sopopotnic. Mlado gospodično bledega lica in zamišljenih oči in dvoje dam srednje starosti.

Gospod se je lotil takoj gospodične. „Gotovo ste iz Karlovca, gospodična?“

„Iz Karlovca.“

„Mnogo šol mora biti v Karlovcu?“

„Da, ima jih mnogo: gimnazija, realka, dvoje učiteljišč...“ Naštela je dolgo vrsto.

„Lepo mesto... A kam se peljete gospodična?“

„Na Reko.“

„Vrlo lepo. Tudi jaz. Iz Mitrovice se peljem. Vozil sem se vso noč. In pomislite...“

In pričel je spet o zdravniku in o štirih pravniki, o osmerih steklenicah po poldrug liter, o gosi, o petju, o blaznežih in je končal s počitkom v drugem razredu.

Nenadoma je zaduhtelo v kupeju po tobaku. Pogledali smo vsi malo osupnjeni. Glej, ob oknu kadi majhna, močna dama, ki je vstopila v Karlovcu.

„Sicer so tablice na oknih, da je kupé za nekadilce“ — je menil gospod, — „a gospa je Nemka, ne razume ne mažarski ne hrvaški. Zato puši.“

Vedi sam Bog, odkod njegovo prepričanje, da je gospa Nemka. Morda je sklepal iz tega, ker so bili napisi na tablicah, visečih na debelih nitih ob oknih, le mažarski in hrvaški. Menil je menda pač, da bi bila tako taktna in ne bi kadila, če bi umevala napise.

Gospa s šalom je prijela tablico in jo je vrgla na zunanjo stran okna, da je napis gledal na cesto.

„Zunaj je za nekadilce.“

Homeričen smeh po vsem kupeju, a gospa je kadila mirno in ravnodušno in je puhala dim skozi okno, kakor za igračo.

Prišel je sprevodnik in je šel skozi kupé. Rekel ni ničesar.

„Ne reče nič, ker je gospa Nemka. Tudi Nemci imajo protekcijo, le ob Hrvata se obregne vsak.“

Nevoljno je vihal majhne brke.

Sprevodnik se je vrnil. Povedal je gospe nekaj v mažarščini. Govorila sta kakor stara znanca. Gospa je pušila mirno dalje. Sprevodnik je pozdravil in je odšel.

„Aha, Mažarka je, zato ima protekcijo.“
„Izvolite, gospodine.“

Obrnila se je nenadoma k njemu, odprla taško ob pasu, napolnjeno s cigaretami, in mu jih je ponudila v lepi hrvaščini. Menil sem, da ga spravi to po prejšnjih opombah v veliko zadrego, a ga ni vznemirilo prav nič.

„Hvala, gospa. Poslužil bi se, a damam škoduje dim.“

„Ah, kaj bo škodoval!“

„Poslužite se, gospod, poslužite!“ - so klicale dame od vseh strani.

Vzel je.

„Izvolite!“

Ponudila je tudi meni.

„Hvala, gospa, ne kadim.“

Gospa s šalom se je zasmejala in je naredila opazko. Ko je videla mojo zadrego, se je smejala še bolj nagajivo.

„Vsaj eno izvolite.“

„Vzemite vendar. Bomo videle vsaj, kako pušite.“

Vzel sem.

„Jaz pokadim na dan najmanj sto cigaret“, je priznala gospa zapiraje taško.

„Sto?“

Vseobčno začudenje.

„Moja prihodnja soproga ne sme pušiti. Sto na dan že nikakor ne. Zakadila bi mi posestvo. Še umorila bi me s tem.“

„Mene je naučil rajni soprog.“

„Je že rajni?“ je povpraševal gospod radovedno.

„Da... Bil je železniški inženier.“

„Ni čuda, da ji je umrl mož!“ je pripomnil gospod pozneje, ko je odšla kadenje ljubeča vdova na neki postaji nekoliko na stopnice. — „Že s kadenjem ga je morala umoriti.“

„Če ga ni še s čim drugim.“

„Verujem. Izgleda divje dovolj...“

Ko smo pokadili, je izvlekla iz kovčega velik zavitek poln orehov in nama jih je ponudila.

Vzela sva tudi te.

V Moravici je izstopila gospa s šalom. Izrazila se je zelo laskavo o prijetni vožnji. Ko je odhajal vlak, je stala še na peronu in je mahala z robcem v slovo.

Če nam je zastala pozneje za nekaj časa govorica, je menila takoj Zagrebčanka:

„Škoda, da je izstopila ona mlada gospa. Bila je tako zabavna.“

„Škoda!“ smo pritrdili vsi.

Na neki postaji je privedla gospodična iz Karlovca v kupe še eno gospodično, mlado, precej lepo.

„To je krasno, da sve se našli! Že dolgo se nisve videli.“

„Kar sve zapustili šolo v Karlovcu, kaj ne? A ti, Marija, se možiš?“

„Da, na Sedmograško.“

Mladi gospod je molčal.

„Kaj pa ste popolnoma utihnili, gospod?“ je vprašala Zagrebčanka.

„Gospodično gledam.“

Vse se je smejalo, še gospodična, dasi je nekoliko zardela.

„Možite se, gospodična? Gotovo vzamete kakega častnika?“ jo je ogovoril prav domače.

„Kaj še! Če bi imela toliko denarja, ne dala bi ga častniku, ampak bi živela lepo prosta.“

„To je vrlo lepo. A da se možete tako daleč...“

„Kaj se hoče. Zaročenec je uradnik na Sedmograškem.“

„Morda povabite tudi nas na poroko?“

„Prosim. Kar pridite, če vam ne bo pre-daleč.“

„Kaj predaleč! Naj vam povem, gospodična: Nekoč sem bil pri sestri v Zagrebu. Tri sestre imam namreč, vse tri so učiteljice, ena v Zagrebu, ena v Zagorju, ena v Mitrovici. — Pri ti sem bil ravnokar v obiskih...“ Oklenil se je te priložnosti in ji je pripovedoval lepo na dolgo in na široko dogodke zadnje noči, o zdravniku, o štirih pravniki, o osmerih steklenicah, poldrug liter vsaka, o gosi, o blaznežih in o končnem počitku v drugem razredu. Vse lepo po vrsti. — „A

da vam povem zdaj ono! Ko sem bil nekoč pri sestri v Zagrebu, je bila pri nji mlada prijateljica. Bila je zaročena. Rekel sem ji v šali, naj me povabi na poroko. In glejte, čez dva meseca dobim vabilo ... In šel sem!

„Lepo, pa pridite še na mojo.“

„Izvolite mi samo dati naslov.“

Izvlekel je iz žepa zapisnik in ga ji je ponudil. Napisala mu je naslov.

„Pa vam pošljem vsaj kako razglednico, če ne morem morda res priti k poroki.“

Gospodična je pripovedovala, da je živela sedem let na Dunaju. Bila je vneta za Nemce. Trdila je, da je nemški jezik najlepši na svetu. S to čudno trditvijo je izgubila naše simpatije, mojo vsaj povsem, kolikor je je pač bilo.

Ko je slišala vdova-kadilka o Dunaju, nam je izdala tudi ona, da je živela več časa na Dunaju. Pričeli sta govoriti o Dunaju. Navsezadnje sta se sprli prav resno, koliko okrajev da ima Dunaj.

„Dass Wien zwanzig Bezirke hat, muss doch jederman wissen“, — je odločila na posled gospodična z obrazom in z glasom, ki ni bilo v njih prav nič nežnosti in lepote več. Nič nisem zavidal v tem hipu moža, ki jo dobi za spremljevalko na trnjevi poti življenja ...

„Gostje, gostje ...“ je klical mladi gospod na neki postaji visoko nad Reko.

Vsi, ki smo se rinili dozdej k oknom na pomorski strani in smo zrlji z zadivljenjem doli na morje, lesketajoče se v čudovitih barvah in v čarobnih odsevih v zlatu zahajajočega solnca, smo hiteli na nasprotno stran nekateri vun na stopnice. Videl sem le še,

kako je spredaj vstopila nevesta, vsa ovita z dolgim, belim pajčolanom.

„Glejte, gospod“ — se je šalila Zagrebčanka z mladim gospodom — „ta si je dal tudi vrv za vrat.“

„Naj! A jaz počakam še.“

Na prihodnji postaji so izstopili. Stali so na peronu, ko je odhajal vlak, in so peli. Mlada, precej lepa nevesta, je držala ženina pod pazduho. Gugal se je nevarno, usta je odpiral široko in je kremžil obraz, kakor bi jedel pelin.

„Kakor levi razbojnik na križu“ — se je smejala Zagrebčanka.

„Je itak na križu“ — se je rogal gospod — „ali bolje: križ bo odzdaj na njem. Danes poje še v slovo lepim časom.“

Vlak je hitel navzdol proti Reki.

Za Učko goro je zahajalo solnce. Pol ga je zakril oblak, od druge polovice je lil širok pas čudovite svetlobe na morje od Lovrane do Cerkvenice. Bil je čaroben pogled na lahko gibajočo se ravan. A ugasnila je luč, izginila je vsa lepota, nenadoma in naglo kakor v sanjah. Mračilo se je naglo, bolj in bolj. Pod nami so zablestele luči.

„Reka!“

Skoro žal mi je bilo, da je konec vožnje.

Ogrnili smo površno obleko. Vlak je postal. Poslovili smo se prisrčno in smo se razšli. Objelo nas je mesto in nas je ločilo in razkropilo ...

Večkrat se spominjam s prijetnostjo one vožnje in si priznam vsakokrat: Res dobri in zabavni so bili ti ljudje, ki sem jih srečal slučajno na poti življenja, a nas je vrglo življenje spet na vse strani sveta, da se ne vidimo nikoli več ...

